Dr Józef Kossecki
emerytowany docent Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach
ul. Burgaska 3 m. 24
02-758 Warszawa
email: jkossecki@aster.pl

Ewolucja metod sterowania społecznego - od energetycznych do informacyjnych

Procesy sterowania społecznego charakteryzujemy w cybernetyce podając:

1) ***obiekt***, który podlega sterowaniu,
2) ***cel***, który ma być osiągnięty w wyniku procesu sterowania,
3) ***metodę***, czyli sposób, w jaki cel procesu sterowania ma być osiągnięty.

W tej pracy zajmiemy się metodami sterowania społecznego i ich ewolucją.

Metody sterowania społecznego podzielimy ogólnie na dwa rodzaje:

I. **energetyczne**,
II. **informacyjne**.

Ad I. ***Energetyczne metody sterowania społecznego*** dzielimy na:

1. **wymuszenie energetyczne bezpośrednie**,
2. **wymuszenie energetyczne pośrednie**,
3. **sterowanie za pomocą bodźców o charakterze energetycznym**.

Ad 1. *Wymuszenie energetyczne bezpośrednie* występuje wówczas, gdy organizator (obiekt sterujący) za pomocą odpowiedniej energii w sposób mechaniczny zmusza ludzi do wykonywania określonych czynności – np. wlecze ich siłą aby zmusić do zmiany miejsca.

Ad 2. *Wymuszenie energetyczne pośrednie* polega na zmniejszaniu ludziom mocy zewnętrznej tak, aby cała ich moc dyspozycyjna była zużywana jako moc robocza[1] – np. zmniejszanie siły nabywczej płacy roboczej tak, by wystarczyła ona tylko na regenerację siły roboczej.

Ad 3. *Sterowanie za pomocą bodźców o charakterze energetycznym*, stosując socjocybernetyczną ich klasyfikację[2], możemy podzielić na:

a) **sterowanie za pomocą bodźców witalnych**, związanych z przyjemnościami lub przykrościami o charakterze biofizycznym;
b) **sterowanie za pomocą bodźców ekonomicznych**, związanych z przyjemnościami lub przykrościami o charakterze ekonomicznym.

---
[1] Por. M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, Warszawa 1976.
[2] Por. J. Kossecki, *Cybernetyka społeczna*, Warszawa 1981, s. 60-118.

Ad II. ***Informacyjne metody sterowania społecznego*** dzielimy na:

1. **wymuszenie informacyjne**, ma miejsce wówczas, gdy oddziałujący bodziec wywołuje tak dużą moc korelacyjną, że następuje decyzja i reakcja bez refleksji[3];
2. **sterowanie informacyjne właściwe**, które z kolei dzieli się na

A) *bezpośrednie* polega na wywoływaniu działań społecznych za pomocą bodźców o charakterze informacyjnym, oddziałujących na normy społeczne już ukształtowane w społeczeństwie;

B) *pośrednie (wychowawcze)*, które polega na wytwarzaniu odpowiednich norm w społeczeństwie.

Zarówno bezpośrednie jak i pośrednie sterowanie informacyjne właściwe, stosując socjocybernetyczną ich klasyfikację[4] możemy podzielić na :

a) **sterowanie za pomocą bodźców poznawczych**,

b) **sterowanie za pomocą bodźców ideologicznych**,

c) **sterowanie za pomocą bodźców etycznych**,

Mieszany – informacyjno-energetyczny – charakter ma **sterowanie za pomocą bodźców prawnych**.

W realnych systemach sterowania społecznego występują wszystkie wymienione wyżej metody sterowania. Jednak ich proporcje mogą być różne. Zasadnicze znaczenie ma przy tym to, jakie metody sterowania dominują w danym systemie.

Z punktu widzenia ekonomii procesów sterowniczych metody informacyjne stoją wyżej niż energetyczne, zaś pośrednie wyżej niż bezpośrednie.

Ewolucja metod stosowanych w realnych wielkich systemach sterowania społecznego, w znanej nam historii, przebiegała w kierunku wzrostu udziału metod informacyjnych, zaś wśród nich w kierunku wzrostu udziału sterowania pośredniego.

W najstarszym znanym nam, a przy tym istniejącym do dzisiaj, wielkim systemie sterowania społecznego, który występuje w **cywilizacji turańskiej**, zdecydowanie dominują metody energetyczne oparte na stosowaniu bodźców witalnych.

Już w starożytności pojawiły się systemy sterowania społecznego, w których dominowały metody oparte na stosowaniu bodźców ideologicznych – były to sakralne cywilizacje takie jak **egipska, babilońska, bramińska, żydowska**[5].

[3] Por. M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, wyd. cyt.

[4] Por. tamże.

[5] Por. F. Koneczny, *O ład w historii*, Londyn 1977; Warszawa – Struga 1991.

W starożytnej Grecji powstała **cywilizacja grecko-ateńska**, w której dominowały bodźce poznawcze – można tu nawet mówić o starożytnej rewolucji informacyjnej.

System sterowania społecznego, w którym dominowały bodźce etyczne, pojawił się w republice rzymskiej, jednak w wyniku syntezy z systemami Orientu, przekształcił się w **system bizantyński**, oparty na dominacji bodźców prawnych.

W okresie średniowiecza do tradycji grecko-ateńskich i rzymskich nawiązała **cywilizacja łacińska**.

Od XVIII wieku rozpoczął się szybki rozwój nauki i środków masowego przekazu informacji, który stworzył grunt do rozwoju informacyjnych metod sterowania społecznego.

Wreszcie w XX wieku, zwłaszcza zaś w drugiej jego połowie, nastąpił globalny proces, który został nazwany **rewolucją informacyjną**, w trakcie której nastąpił niespotykany wcześniej rozwój informacyjnych metod sterowania społecznego, zarówno opartych na bodźcach poznawczych, jak etycznych i ideologicznych (ideologia tzw. poprawności politycznej). W trakcie tego procesu rośnie rola metod pośredniego sterowania społecznego, którego przejawem jest wzrost długości okresu kształcenia przeciętnego obywatela, a ponadto wzrost liczby ludzi posiadających wyższe wykształcenie i ich procentowego udziału w całej populacji.

Można też jednak obserwować równoległy proces rozwoju metod opartych na bodźcach prawnych, które mają charakter pośredni – informacyjno-energetyczny. Jest to swego rodzaju renesans cywilizacji bizantyńskiej w nowoczesnym wydaniu – łatwo to obserwować np. w Unii Europejskiej.

Dalszy przebieg opisywanej wyżej ewolucji metod sterowania społecznego, zależeć będzie od tego, czy dominować będą informacyjne metody sterowania społecznego, czy też dominować będzie system bizantyński, oparty na dominacji bodźców prawnych.